

УДК 373.5-057.874:159.954.2:57

О. О. Черв'якова,
учитель біології ЗОШ № 17 м. Житомир,
бакалавр спеціальності «Біологія*»,
42 група природничого факультету.

О. А. Цимбалішина,
бакалавр спеціальності «Біологія*»,
42 група природничого факультету.

Науковий керівник: канд. пед. наук, ст. викладач **О. А. Сорочинська**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОЇ УЯВИ УЧНІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Питання розвитку творчої особистості набуло особливої ваги в умовах зміцнення та вдосконалення української державності, що зумовлює необхідність підвищення інтелектуального та культурного потенціалу суспільства й удосконалення всіх ланок навчально-виховного процесу. Сучасний науково-технічний прогрес збільшує роль творчої активності особистості. Саме в творчості виявляється унікальна потреба людини в пошуку. Кардинальні зміни в суспільстві, які спричиняють потребу в розвитку і використанні, на благо суспільства творчих здібностей особистості, диктують необхідність оновлення сфери освіти. Одним із пріоритетних її напрямків стає формування творчої особистості, здатної до гнучкої соціалізації у будь-яких умовах. Саме тому існує необхідність у вдосконаленні існуючих і розробці нових педагогічних систем, технологій та психологічних підходів до розвитку творчості учнів, знаходження нових методів підвищення якості та інтенсивності навчально-виховного процесу.

Актуальність дослідження. Закономірності творчого розвитку особистості розкриті у дослідженнях Б. Ананьєва, Л. Венгера, Л. Виготського, П. Гальперіна, О. Леонтєва, Б. Теплова, Д. Ельконіна та інших психологів. У плані теоретичних підходів до проблеми розвитку творчих особистостей заслуговують на увагу погляди В. Давидова, котрі сприяють зближенню понять особистості та творчої особистості, розвитку творчої особистості. За кордоном також здійснювалось багато досліджень, які були присвячені психології творчості, навчанню та виявленню творчої особистості. Варто згадати праці Ф. Лезера, А. Кроллі, Я. Хлавса [3].

Мета статті полягає у розкритті сутності поняття креативна уява та характеристики особливостей усього процесу із її формування в учнів на уроках біології.

Дати учням радість праці, радість успіху, збудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності, віру в себе – це перша заповідь виховання. Лише в таких умовах можуть розвиватися творчі здібності учнів. Головна особливість творчої людини – це віра в власні сили та в свої можливості. Як тільки людина повірить в це – у неї звільнюється творче начало, і його ніхто потім не може заглушити. Саме про це говорив В. Сухомлинський: «У наших школах не повинно бути нещасливих учнів, душу яких гнітить думка, що вони ні

на що не здатні. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися» [5]

У цьому контексті цілком слушна думка американського професора У. Глассера: «Вчитель повинен враховувати, що в становленні учня як творчої особистості особливе значення має перший, хоча б незначний творчий успіх у житті». Для учня таким істотним «полігоном» творчих радощів та розчарувань, успіхів та невдач є школа і все те, що з нею пов'язано. Школа значною мірою визначає напрям розвитку творчої особистості – позитивний чи, навпаки, напрям постійних зривів та невдач. Якщо учень досягає творчих успіхів у школі, то в нього є всі шанси на творчий успіх у житті» [4]. Завдання вчителя – допомогти особистості учня зрости в успіху, дати відчутти радість від подолання труднощів, зрозуміти, що задарма в житті нічого не дається, скрізь необхідно докласти зусиль. І успіх буде еквівалентним витраченим зусиллям.

Так В. Давидов, переконаний, що у дитячому, підлітковому та юнацькому віці існує можливість розвитку особистості за допомогою тих процесів, які так чи інакше пов'язані з творчістю, коли діти знаходять нестандартні й оригінальні вирішення завдань у різних сферах: художній, пізнавальній, моральній. Саме цей шлях прийнятний для розвитку творчої особистості [3]. Німецький психолог Е. Фромм зазначав, що творчість – це здатність дивуватися й пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; налаштованість на відкриття нового і здатність до глибокого усвідомлення свого досвіду.

Проблема креативності тривалий час стоїть в центрі уваги зарубіжних і вітчизняних психологів. **Креатив** (англ. *creative*) – визначення, що характеризує продукт діяльності людини, створеної способом, що відрізняється від аналогічних, новизною підходу, творчим рішенням. Як правило створюється для привертання уваги, в основному за рахунок шокування, пародіювання, легкості сприйняття, яскравості і високою запам'ятованістю образу. Деякі розуміють під креативом творчість, поставлену на потік. Фактично креатив – це синонім слова «творчість». Називаючи визначені, наприклад, рекламні або художні роботи креативом, у більшості випадку просто намагаються пустити пил в очі новомодним словом [1].

Креативність (лат. *creatio* – створення) – творча, новаторська діяльність; творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і що входять у структуру обдарованості як незалежний фактор; власне процес такого створення; продукт цього процесу; його суб'єкт; обставини, в яких творчий процес відбувається; чинники, які його обумовлюють тощо, тобто «креативність» трактується як поняття синонімічне «творчості». Раніше у літературі використовувався термін «**творчі здібності**», однак пізніше почав витіснятися мовним запозиченням з англійської мови (*creativity, creative*). У російській мові, на думку професора І. Мілославського, терміном «креативний» позначається творчість, що «не тільки висуває ідеї, але й доводить їх до конкретного практичного результату. А слово «творчий» залишається зі своїм вихідним значенням, що не розрізняє діяльність результативну й, навпаки, безрезультатну [1].

У Психологічному словнику креативність розуміється з точки зору творчої продуктивності, як «...здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації» [2]. Суть креативності як психологічної властивості зводиться, за Я. Пономарьовим, до інтелектуальної активності і чутливості до побічних продуктів власної діяльності. Творча людина бачить побічні результати, які є творенням нового, а нетворча бачить лише результати щодо досягнення мети, проходячи повз новизну. Ф. Баррон і Д. Харрінгтон, підбиваючи підсумки досліджень у галузі креативності з 1970 по 1980 роки, зробили такі узагальнення відомостей про креативність [2]:

1. Креативність – це здатність адаптивно реагувати на потребу нових підходів і продуктів. Ця здатність дозволяє також усвідомлювати нове в бутті, хоча сам процес може мати як свідомий, так і несвідомий характер; здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації.

2. Створення нового творчого продукту багато в чому залежить від особистості творця і сили його внутрішньої мотивації.

3. Особливостями творчого процесу, продукту та особистості є їхня оригінальність, валідність, адекватність задачі і придатність – естетична, екологічна, оптимальність форми, правильність та оригінальність на цей момент.

4. Креативні продукти можуть бути дуже різноманітні за природою: нове вирішення проблеми в математиці, відкриття хімічного процесу, створення музики, картини чи поеми, нової філософської чи релігійної системи, нововведення у правознавстві, свіже рішення соціальних проблем тощо.

Аналізуючи сучасні дослідження цього явища, можна зробити висновок, що не існує однозначної відповіді на запитання: чи існує взагалі креативність, чи вона є науковим конструктом, чи є самостійним процесом креативності, чи креативність – це сума інших психічних процесів? Один з аргументів на користь останнього підходу полягає в когнітивній теорії «вроджених структур» (Н. Хомський, Дж. Фодор), яка стверджує, що не можна створити щось з нічого, тобто повз існуючі структури, а процес вирішення творчих задач описується як взаємодія інших процесів (мислення, пам'ять тощо).

Креативна уява (фантазія) – це психологічний процес, який полягає у створенні нових образів на основі даних минулого досвіду. Уява відноситься до вищих пізнавальних процесів, що виникло в процесі трудової діяльності і характерно тільки для людини. Образи, якими оперує людина, не обмежуються відтворенням сприйнятого. Перед людиною в образах може постати і те, чого він безпосередньо не сприймав, взагалі не було, і навіть те, чого в такій саме конкретній формі в дійсності і бути не може [2].

В. Сухомлинський писав: «Урок стає нецікавим, якщо він не виходить за межі підручника». Доцільно включати в практику проведення таких уроків: урок мислення серед природи, урок-гра, урок-подорож, урок-прес-конференція, урок-залік, урок біологічних задач. Кожен урок – це окрема вистава, де режисером є сам вчитель, а учні – актори, які творять це дійство з усіма притаманними їм емоціями, вміннями, навичками. Уроки передбачають роботу індивідуальну, групову та в парах. Таке поєднання дозволяє навчити дитину слухати не тільки вчителя, а і своїх однокласників. Спілкування з однолітками набагато простіше для дитини, ніж спілкування з дорослими. Діти тренуються в мистецтві слухання спочатку у своїй маленькій компанії, а вже потім відважуються постати перед усім класом. Доводиться відмовлятися від звички працювати з дітьми «фронтально», звертаючись одразу до всіх і ні до кого персонально.

Розвитку творчих здібностей учнів значною мірою сприяють задачі, що вимагають використання життєвого досвіду і повсякденних спостережень. Життєвий досвід часто вступає в протиріччя з отриманими на заняттях відомостями, породжуючи проблемні ситуації, дискусії, суперечки, що є передумовою для створення творчої атмосфери на уроці.

Учням 6-го класу пропонується підготувати презентації міні-проектів «Чому скисає молоко?», «Корисний йогурт», «Живі фільтри», «Рослини – хижаки», «Листопад», «Квіти й комахи», «Як утворився торф», «Гриби в біосфері й у житті людини». З учнями 7-го класу при вивченні теми «Будова та життєдіяльність рослин» доцільно буде запропонувати збір матеріалу для гербарію: «Види листових пластинок», «Осіньне забарвлення листків», «Прості та складні листки». По темі «Насіння» доречними будуть завдання: зібрати колекцію насіння декоративних культур, або зробити поробки з насіння овочевих культур.

Висновок. Таким чином, творча особистість – це досить рідкісний продукт біологічної і соціальної взаємодії. Потрібно уважно ставитися до юних талантів, щоб вчасно підтримати і розвивати те, що в людині закладено природою. Творчі здібності, як і інші здібності людини, вимагають постійного тренування. Завдання вчителя – збудити здібності своїх учнів, виховувати в них сміливість думки і впевненість у тому, що вони розв'яжуть кожну задачу, у тому числі і творчого характеру.

Список використаних джерел:

1. Березина Т.Н Интеллект и креативность – Эдип, 2008, – № 3. – С. 92-101.
2. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. – М.: «Академия», 2002. – 38 с.
3. Давыдов В. В. Генезис и развитие личности в детском возрасте / В. Давыдов // Вопросы психологии. – 1992. – № 1. – С. 23.
4. Калошин В. Ф. Розвиток творчості учнів / В. Ф. Калошин. – Харків : ВГ «Основа», 2001. – 110 с.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В.О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1988. – 176 с.